KİTAB-I DEDE KORKUT VE BULANIK MANTIK

Kamal Abdulla – Rafik Aliyev

Türkiye Türkçesine Aktaran
Bahtiyar Aslan

ÖTÜKEN

/ otukennesriyat

YAYIN NU: 2068
KÜLTÜR SERİSİ: 1125

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-408-655-7

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Editör: Ayşegül Büşra Paksoy

Kapak Tasarımı: Mahmut Doğan

Kapak Görseli: Elyar Əlimirzəyev "Qızıl Döyüşçü"

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: CB Matbaacılık

Baskı: Çınar Matbaacılık ve Yayın Sanayii Ticaret Ltd Şti
Yüzyıl Mah. Matbaacılar Cad. Ata Han Nu: 34 K: 5
Bağcılar-İstanbul
Tel: (0212) 628 96 00
Sertifika Nu: 45103

İstanbul - 2024

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Rafik Aliyev: 1942'de Ağdam (Azerbaycan)'da doğdu. Azerbaycan Sanayi Enstitüsü'nü bitirdi. 1967 ve 1975 yıllarında SSCB Bilimler Akademisi Yönetim Sorunları Enstitüsü'nde doktorasını tamamladı. Başlıca araştırma alanları; bulanık mantık, belirsiz bilgi koşulları altında karar verme teorisi, esnek hesaplama (soft computing) ve yönetim teorisidir. Georgia Devlet Üniversitesi (Atlanta, ABD) ile Azerbaycan Devlet Petrol ve Endüstri Üniversitesi arasındaki ortak MBA programının direktörüdür. Rafik Aliyev'in yazdığı 76, editörlüğünü yaptığı 41 kitabı ve 330'dan fazla bilimsel makalesi bulunmaktadır. Profesör Rafik Aliyev, bulanık sistemler ve esnek hesap ve uygulamaları hakkındaki uluslararası konferansların daimî başkanıdır.

Farklı ülkelerde yayımlanan birçok bilimsel derginin editörlüğünü yapmıştır. Profesör Rafik Aliyev, Bilim ve Teknoloji alanında SSCB Devlet Ödülü (1983), Bilimde Yaşam Boyu Başarı Ödülü (ABD, 2014) gibi çok sayıda ödül almıştır. Uluslararası Bulanık Sistemler Birliği'nin (IFSA) onursal üyesi, Azerbaycan'daki Zade Mirası ve Yapay Zekâ Derneği'nin başkanıdır. Georgia Devlet Üniversitesi (ABD), Ziegen Üniversitesi (Almanya), Yakın Doğu Üniversitesi, Taşkent Devlet Teknik Üniversitesi (Özbekistan) gibi üniversitelerde misafir öğretim üyesi olarak dersler vermiştir.

Kamal Abdulla: Kamal Abdulla, 4 Aralık 1950'de Bakü'de dünyaya geldi. 1973'te Azerbaycan Devlet Üniversitesi Filoloji Fakültesinden mezun oldu. Moskova İlimler Akademisi Dil Bilimleri Enstitüsünde yüksek lisansını (1977), Azerbaycan İlimler Akademisi Nesimî Dil Bilimi Enstitüsü'nde doktorasını (1984) tamamladı. Bu tarihlerden itibaren Yabancı Diller Üniversitesi'nde Genel Dil Bilimi ve Azerbaycan Dil Bilimi bölümlerinde bölüm başkanlığı yaptı. 2000-2014 yılları arasında Bakı Slavyan Üniversitesi kurucu rektörlüğü görevinde bulundu. 2017'den bugüne Azerbaycan Diller Üniversitesi'nin rektörlüğünü yürüten Prof. Dr. Kamal Abdulla'nın bilimsel ve sanatsal çalışmaları çok sayıda dile tercüme edilmiştir. 2014-2017 yılları arasında "Multikültüralizm" ve "Dini Meseleler" hakkında devlet müşavirliği görevini yürütmüş olan yazar, Azerbaycan Medeniyet Vakfı'nın başkanıdır.

Yurt içi ve yurt dışında çok sayıda bilimsel kuruluşun üyesidir. Ulusal ve uluslararası birçok ödüle layık görülmüştür. Şiir, hikâye, roman ve tiyatro türlerinde eserleri yayımlanmıştır.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ
BULANIK MANTIĞIN DEDE KORKUT KİTABI'NA UYGULANMASI..... 13

GİRİŞ
KİTAB-I DEDE KORKUT'TA BULANIK MANTIK UNSURLARI 17

BİRİNCİ BÖLÜM
KİTAB-I DEDE KORKUT'TA BULANIKLIĞIN İNŞA MALZEMESİ 41

İKİNCİ BÖLÜM
KİTAB-I DEDE KORKUT METNİ VE BULANIK
MANTIĞIN DAİMÎ ŞÜPHESİ 53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KİTAB-I DEDE KORKUT METNİ VE BULANIK MANTIKLA
ÜÇÜNCÜNÜN ARANIŞI 65

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
"SEN GÜZELLER GÜZELİNDEN DE GÜZELSİN, GÜZELİM" 77

BEŞİNCİ BÖLÜM
BULANIK MANTIĞIN EPİSTEMOLOJİSİ IŞIĞINDA
KİTAB-I DEDE KORKUT..... 87

ALTINCI BÖLÜM
BULANIK MANTIĞIN MÜNASEBETLER SÜTUNU VE
KİTAB-I DEDE KORKUT..... 95

DEĞERLENDİRME..... 101

SON SÖZ..... 103

SUMMARY 107

KAYNAKÇA 111

Okuyucuya takdim edilen bu kitap, yazarların *525. Gazet*'te *Kitab-ı Dede Korkut* ve bulanık mantık konusunda yayımladıkları altı yazıdan ve giriş bölümünden ibarettir. İlk defa bulanık mantığın ilkeleri bir halk destanına uygulanmıştır ve bu uygulamanın neticesinde yazarlar; kadim destanımız *Kitab-ı Dede Korkut*'un gizli dil katmanlarında, ecdadımızın düşünce tarzına has olan demokrasinin var olduğu fikrine ulaşmışlardır.

Kitaptaki metin, gazete yazılarının gözden geçirilmiş şeklidir.

SUNUŞ

BULANIK MANTIĞIN DEDE KORKUT KİTABI'NA UYGULANMASI

Konuyla ilk defa, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsünün 3-5 Ekim 2022 tarihleri arasında düzenlediği "Uluslararası Türk Kültürü Sempozyumu"nda tanış oldum. Sempozyuma katılan kadim dostum Kemal Abdulla'nın elinde henüz tamamlanmamış bir kitabın baskısı vardı. Kitap, bulanık mantığın Dede Korkut destanî hikâyelerine uygulanmasıyla ilgiliydi. Kemal Abdulla, Enstitünün 80 kişilik salonunda kitabı bir yana bırakmış, o selis üslubuyla kitapta yapılan işi anlatıyordu.

Birkaç tane getirdiği kitaptan biri de bana düşmüştü. Azerbaycan Türkçesiyle yazılmış kitapta "bulanık mantık" terimi, "gayr-i selis mantık" ifadesiyle karşılanıyordu. Önce kitaba göz gezdirmiş, sonra Kemal Abdulla'nın bildirisini dikkatle dinlemiştim. Gayr-i selis / bulanık mantık neydi, anlamaya çalışıyordum. Farkına vardığım bir şey vardı; Kemal Abdulla, yine Dede Korkut boylarının derin katmanlarını araştırıyordu. Ancak bu defa elinde başka bir alet vardı: Bulanık mantık. Bulanık mantık, Azerbaycan kökenli Amerikalı bilim adamı Lütfi Zade'nin 1965'te "fuzy logic" adıyla ortaya koyduğu bir teoriydi ve teknolojide yapay zekâya kadar ulaşan bir devrime yol açmıştı.

Kitabı tekrar okuyup konu üzerinde düşünürken bir faaliyet daha oldu. Dil ve Sistem Vakfı'nın 27 Ekim 2023 tarihinde İstanbul'da düzenlediği Dede Korkut ile ilgili panel... Bu defa eserin "tekmilleştirilmiş baskısı" vardı elimizde ve panele kitabın ikinci yazarı da katılmıştı: Rafik Aliyev.

Rafik Aliyev, Lütfi Zade'nin Azerbaycan'daki takipçisi olan bir fen adamıydı. Gayr-i selisi / bulanık mantığı bir de ondan dinlemek zihnimdeki bazı karanlık noktalara da ışık tuttu.

Şimdi elimizde "tekmilleştirilmiş baskı"nın, Bahtiyar Aslan tarafından Türkiye Türkçesine aktarılmış metni var. Doğrusu böyle soyut bir eseri aktarmaya çalışmak cesaret işidir. Bahtiyar Bey bu işi başarıyla sonuçlandırmış.

Bulanık mantık, 0 ile 1 arasında birçok derece olduğunu öngörür. Lütfi Zade'nin 1965'teki makalesi aslında "ya odur ya budur" şeklindeki klasik Aristo mantığına bir reddiyedir. O ile bu arasında birçok farklı derece vardır. Birçok teknolojik gelişmeye yol açan Lütfi Zade, teorisinin sosyal bilimlere de uygulanmasını çok arzu etmişti. Elimizdeki kitapla onun bu arzusu gerçekleşmiş oldu.

Kemal Abdulla zaten yıllarını Dede Korkut metnine vermiş olan bir bilim adamıydı. Fakat onun araştırmaları, klasik edebî ve tarihî yöntemleri kullanmaktan çok farklıydı. O, metnin alt katmanlarına nüfuz etmeye, satır aralarındaki gizli hazineleri bulmaya çalışıyordu. Dil bilimi ve söz dizimi ile ilgili bilgilerini, metnin alt katmanlarında neler olduğunu bulmak için kullanıyordu. Bu yöntemle birçok araştırma eseri ortaya koymuştu. Dede Korkut'la ilgili arkeolojik diyebileceğim bu araştırmaları ona *Yarımçıg Elyazma* adlı bir roman dahi yazdırmıştı. Romanda, bildiğimiz Dede Korkut kahramanları âdeta ters yüz olmuştu.

Diyebilirim ki bu roman ve onun Dede Korkut'la ilgili araştırma eserleri sanki elimizdeki esere iyi bir hazırlık olmuştur. Dostu Rafik Aliyev'le gönüllerini ve mesailerini bir araya getirmiş ve bir "ilk"e imza atmışlardı. "İlk" olan, bulanık mantık teorisinin sosyal bilimlere uygulanmasıydı.

Aristo mantığına göre bir insan ya ölü ya diridir, bunun arasında başka bir durum yoktur. Oysa Dede Korkut metninde bir vakitler Oğuzların yedi gün yedi gece uyudukları ve buna "küçük ölüm" dedikleri kaydı vardı. Yazarlar, bugünkü tıp dilinde bunun "koma"ya karşılık geldiğini söylüyorlar. Demek ki ya ölü ya diri arasında bir de ne ölü ne diri durumu vardı ve bu "küçük ölüm"dü.

Yazarlar buna benzer pek çok örnekle bulanık mantığı Dede Korkut metnine uyguluyorlar. Dirse Han'ın çocuğunun olmama sebebi, klasik mantığa göre ya kendisinden ya hatunundandır. Ama hatun

Dirse Han'a "Açları doyurdun mu, çıplakları giydirdin mi, borçluların borcunu ödedin mi?" diye soruyor. Demek ki çocuksuzluğun bir sebebi daha olabilirmiş. Deli Dumrul'un ölümden kurtulması için yerine kim can verecek? Ya anası ya babası. Fakat metni okudukça üçüncü bir ihtimalin varlığını da görüyoruz. Ana ve baba tatlı canlarına kıyamazlar ama Dumrul'un helalliği onun yerine can vermeye hazırdır.

Sadece olaylarda değil metnin dilinde de bulanık mantığın izini sürüyor yazarlar. İhtimal ifade eden kelimeler (özellikle "belki" kelimesi), "az, daha az, çok, daha çok" gibi zarflar, bazı ikilemeler üzerinden giderek de "ya o ya bu" mantığının arasındaki çeşitli derecelere yolculuk yapıyorlar.

İnsanın içine doğduğu tabiat çeşitliliklerle doludur; ak ile kara arasında birçok renk vardır. Esasen hayatın ve tabiatın kendisi "ya o ya bu" mantığına uymaz. Bulanık mantık, "ya… ya…" şeması üzerine değil "ne… ne…" şeması üzerine kurulmuştur. Ne o ne bu! Arada daha birçok ihtimal var.

Kısaca, atalarımız hayat ve tabiatın bu ihtimaller dünyasına uygun yaşamışlar ve sözlü geleneklerinde asırlarca devam eden Dede Korkut metni de aynı şekilde bu ihtimaller dünyasını yansıtmıştır. Burada bir neticeye daha varıyor yazarlar: "Ya o ya bu" mantığı, otoriter / totaliter bir mantıktır. "Ne o ne bu" mantığı yani bulanık mantık ise demokrat bir mantıktır. Dede Korkut metninde yapılan bu tür bir incelemeyle eski Türklerin demokratik bir anlayışa sahip olduğu da ortaya çıkıyor ki birçok tarihçi de eski Türklerin demokrat bir anlayışa sahip olduğu noktasında birleşmiştir.

Elimizdeki eserde bulanık mantık, Dede Korkut boylarına uygulanmıştır. Eserin sonunda yazarlar bu yöntemin başka destanlarımıza, türkülerimize hatta çağdaş eserlerimize de uygulanabileceği ümitlerini belirtiyorlar.

Hem dilcilerimizin hem edebiyatçılarımıza bence yeni bir ufuk açılmıştır: Bulanık mantığın kendi uğraştıkları metinlere uygulanması ve hatta bu uygulamanın daha ileri noktalara götürülmesi. Meslektaşlar eseri bir de bu gözle okumalıdırlar.

Prof. Dr. Ahmet B. Ercilasun

GİRİŞ

KİTAB-I DEDE KORKUT'TA BULANIK MANTIK UNSURLARI

Kitab-ı Dede Korkut adlı kahramanlık destanı, kadim ecdadımızın, mağara (eski tarihe kadarki) devrinden on beşinci yüzyıla, abide yazıya geçirilinceye kadar adım adım, kelime kelime, cümle cümle, olay olay, yavaş yavaş yarattığı bir edebî metindir. Destan, aslında ansiklopedik bir özelliğe sahiptir; onun aşikâr ve gizli katmanlarında milletimizin âdet ve ananesi, kültürü, dili ve hatta bunların gelişimi (değişimleri) kendini göstermektedir. Aynı zamanda kadim insanın (atalarımızın) dünya görüşü, çevreyle ilişkisi, kendine ve toplumuna bakışı da bu destanın dil ve mazmun yapısına yansımıştır.

Destanın yaratıcılarının düşünce tarzı, bu düşünce tarzının kadim atalarımız için açtığı sinerjik imkânlar bugün mantık ve bilgi kuramcıları için de ilginç ve önemli bir araştırma konusudur. Geçen yüzyılın 60'lı yıllarının ortalarında ileri sürülen ve her geçen yıl daha fazla taraftar toplayan bulanık mantığın, yaratıcısı Lütfi Zade'nin arzusuna uygun olarak, artık yüzünü sosyal bilimlere çevirmesi de tesadüfi değildir. Bulanık mantık, ilk olarak *Kitab-ı Dede Korkut* metnine eğiliyor.

Lütfi Zade kimdi ve o, ilim âlemine ne gibi bir yenilik getirmişti?

Batı'nın meşhur âlimleri edebiyat biliminde de geleneksel olarak büyük âlimleri iki kategoriye ayırırlar.[1] Birinciler, idealar jeneratörleridir ve hayatları boyunca bir dizi orijinal teoriler teklif etmişlerdir. Böylece onların, ilim binasının temelini atmış olduklarını

[1] Rafik Aliyev, "Lütfi Zadə Bütün Zamanların Dahisidir" https://sputnik.az/20210205/Rafiq-Eliyev-Lutfi-Zade-dahi-426141744.html; Rəfail Tağızadə, "Su kimi Sakit və Güclü", Nurlar Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzi. 2019, s. 472.

BİRİNCİ BÖLÜM

KİTAB-I DEDE KORKUT'TA BULANIKLIĞIN İNŞA MALZEMESİ

Kitab-ı Dede Korkut'un dilinde, bulanık mantığın ilkelerini ifade eden somut dil birimlerinin (çitlerin) kullanılışı, doğal olarak bizi onları analiz etmeye sevk ediyor. Biz destanın derinliklerine bu işaretler aracılığıyla inmeye çalışıyoruz. Destanın gizli katmanlarının bu şekilde "açılması", onun tarihini sanatsal düşüncenin uyanışının erken dönemlerine götürür. Kadimlik, hatta tarihten önceki mitolojik tarihin kadimliği bile açık bir şekilde gözümüzün önünde canlanır. En önemli genellemeyi ise biz şöyle yapabiliriz.

Öncelikle Türklerin kadim bir halk destanı olan *Kitab-ı Dede Korkut*'un bulanık mantık ilkelerine çok yer verdiğini belirtelim. Bu kadim destanın derinliklerinde saklı olan düşünme tarzı, bulanık mantığın dört sütununun her birine ait olan spesifik mantıksal şemaların oluşmasını sağlar ve belli ki destanımızda bulanık mantığa dair yeteri kadar dil materyalı vardır. Bu da eski atalarımızın dünyaya karşı daha geniş ve daha derin bir yaklaşımı tercih ettiğini göstermektedir. Yani onların tercihi, daima daha geniş seçim imkânı olmuştur. Daha geniş seçim imkânı ise ancak ve ancak bulanık mantık ilkelerinin çalışması sonucu mümkün olabilmektedir.

Dede Korkut Destanı'nın dilinde bulanık mantığın ilkelerini ifade eden bazı belirli dil birimlerinin kullanılması, doğal olarak bizi onları ayrıca tahlil etmeye sevk ediyor. Biz, destanın derinliklerine bu işaretler (onlara bulanıklığın yapı malzemesi de diyebiliriz) yardımıyla inmeye çalışıyoruz. Destanın gizli katmanlarının bu şekilde "ortaya çıkarılması", onun kaynağını sanatsal düşüncenin uyanışının erken dönemlerine götürür.

Destandaki bir dizi dil birimi -ayrı ayrı kelimeler, ikilemeler, bağlaçlar, sayılar, belirsiz zamirler, taklit kelimeler, zarflar, kipli kelimeler- bulanıklığın formel temelini hazırlamakta sanki dediğimiz gibi bir yapı malzemesi rolünü oynuyor. Onlara ortak bir isim olarak "hedge"ler"[1] diyeceğiz.

Öncelikle "hedge"" nedir ve biz "hedge" derken neyi kastediyoruz?

---

[1] "Hedge", bulanıklığın (gayr-i selisliğin) oluşması için gerekli unsurların (ikilemeler, zarflar vs.) genel adıdır (Akt. Notu).

İKİNCİ BÖLÜM

KİTAB-I DEDE KORKUT METNİ VE BULANIK MANTIĞIN DAİMÎ ŞÜPHESİ

Dede Korkut metninin öncelikle anakronik bir metin olduğunu söylemek gerek.[1]

Bu metin, kendi filolojik ve beşerî özellikleri esas alındığında, edebî bir ürün olarak belirli bir devre ait kabul edilemez. Bu metne, bir kısmı diğerinin sınırlarını aşan tarihe kadarki mitolojik ve tarihî devirlerin dil ve tefekkür yadigârları dâhildir. İlkel insanın içinde yaşadığı ve kendini tabiatın bir parçası gibi kabul ettiği devrin aksisedası (zayıf sesi) vardır, medeniyet devri insanının tabiatın bir parçası olma fikrinden uzaklaşıp ona belli bir mesafeden bakma fonksiyonunu hayata geçirdiği devrin de (medeniyet) gür sesi vardır.

Dede Korkut metninde, tabiattan medeniyete geçiş aşamasının edebî-bedii modelinin kaleme alınmış olduğunu belirtmek gerek. Bu gerçek, destanın hangi çağda şekillendiğinin apaçık bir işaretidir. Basat'ın ormandaki aslan yatağından babası Aruz Koca'nın evine (tabiattan medeniyete) getirilmesinden sonra ormana geri dönüşü, bu düşüncemizin bir delili olarak gösterilebilir. Bu geri dönüş, medeniyete geçişin hiç de kolay olmadığının, ağrılı, sancılı olduğunun bir delilidir. Ayrıca Dede Korkut'un kendisinin de bu hikâyede bir karakter olarak yer alması ve Basat'ın doğadan kalıcı olarak kopup topluma dâhil olmasında anahtar rol oynaması da ilginçtir.[2]

Öte yandan, Dede Korkut, metinde Resul Aleyhisselam'ın zamanına yakın (6-7. yüzyıllar) olayları kaleme alır ve bu yakın dönemde müelliflik görevini kendisi yerine getirir.

Bulanık mantık, bu iki muhteşem devrin bize hem aksisedasını hem de gür sesini birbirinden ayırma ve onları işitme imkânı veriyor. O zaman da böyle bir soru ortaya çıkıyor: Dede Korkut bir insan olarak, bir yazar olarak nasıl hem çağlar öncesi olayların içinde yer

---

1 Bu metnin somut bir tarihinin olmadığı düşünülüyor. O, tarih öncesinden tarihe kadar olan olayları da, tarihî devirdeki olayları da estetik şekilde anlatır. Dede Korkut'un kendisi muhtelif devirlerdeki hadiselerin müellifidir. Bk. Kamal Abdulla, *Dede Korkut Kitabının Poetikasına Giriş (Şafak Varyantı)*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2020, s. 17.

2 Kamal Abdulla, *Mitten Yazıya Veya Gizli Dede Korkut* (Aktaran: Ali Duymaz), Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2019, s. 48-49.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KİTAB-I DEDE KORKUT METNİ VE BULANIK MANTIKLA ÜÇÜNCÜNÜN ARANIŞI

Bazen bulanık mantıktan söz ederken paradoksal sözleri, birbirine zıt fikirlerin güzel ifadesini, basit mantıkla anlaşılmayan durumları esas alıyorlar. Bu, kesinlikle doğru değil. Bulanık mantık, normal mantığın daha geniş bir düzleme yayılmış tezahürlerini görmekle ortaya çıkar. Onun birinci yani temel işlevi dünyayı iki renkte (siyah-beyaz) görmek değil, siyah ve beyazı ikisinin arasındakilerle birlikte görmektir. Düşüncedeki sürecin uyumuna katılmak, dilimize bu açıdan bakma ve ortadaki (dilimizle bilincimiz arasındaki) tutarsızlığı yok etme çabasıdır. Gayretin büyüklüğüne söz söylenemez. Siyah ve beyaz kutupları arasındaki, potansiyel resimde var olan başka renkler (beyazımsı, beyaz gibi, gri, siyahımsı, kapkara, karaşın…) nüanslar, durumlar dünyanın ve münasebetlerin daha derin ve daha çeşitli olması anlamına gelir. Bulanık mantık bu "daha" kelimesinin arkasında gizlenenleri bulup ortaya çıkarmakla meşguldür. O, düşüncelerimiz ile dilimiz arasındaki çelişkiyi olabildiğince "rendeleme" misyonunu yerine getirir.

Bu "uygunsuzluğu" vaktiyle büyük şair Fuzuli de kaleme almıştı. Onun son derece derin bir sanatsal genellemede takdim edilen mısrası, aslında düşünce ile dilin yüzleşmesine işaret eder. "Aldanma ki, şair sözü elbette yalandır." diyen şair, alttan alta düşünceye nispeten sözün yalan, yani doğru olmayan, hakikatten uzak, yeni düşüncemize uymayan bir gerçeklik olduğunu söylüyor. Düşüncenin ağız boşluğundan enformasyon kanalına yönlenmesiyle birlikte kaybedilenler hakkında Fuzuli'den çok çok sonra, 19. asırda büyük Rus âlimi Tütçev şöyle demişti: "... söylenmiş düşünce de aslında yalandır...".

Bu kitabın giriş bölümünde, *Kitab-ı Dede Korkut* metninde bulanık mantık ögelerinin varlığından genel olarak bahsetmiş olduğumuzu tekrar hatırlayalım. Burada ise -bu ve bundan sonraki bölümlerde- Dede Korkut'un dünyasına, bulanık mantık teorisi ışığında sistematik bir bakışı yansıtmayı amaçladığımızı belirtmek isteriz.

Öncelikle, kısaca da olsa bulanık mantık teorisinin temel yapısına bir göz atalım. Bununla biz, bulanık teoriden herhangi bir belirli edebî ve sanatsal metne (bizim durumumuzda Kitab-ı Dede Korkut

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

"SEN GÜZELLER GÜZELİNDEN DE GÜZELSİN, GÜZELİM"

Bulanık mantığın kurucusu ünlü bilim adamı Lütfi Zade'nin bir keresinde eşi Feya Hanım hakkında konuşurken şöyle dediği söylenir:

"O, güzeller güzelinden de güzeldir."

Dâhi âlim, belki de farkında olmadan öyle bir mecaz kullanmıştır ki bu anlamda bundan daha ileri bir tanım düşünüp ifade etmek mümkün olmazdı. Güzel bir kadın hakkında başka ne söylenebilir? Muhtemelen hiçbir şey. Güzeller güzelinden daha güzel olma seviyesini geçmek kesinlikle mümkün değildir. Bulanık mantığın temelinde yatan bir ilke de böyle şekillenmiştir.

Reel dünyayı nicelik olara tanımlayan G. Kantor'un, reel olmayan matematiksel dünyanın modelinin temelini teşkil eden kümeler teorisini de ileri sürdüğü bilinmektedir. Sadeleştirirsek aşağı yukarı şu şekilde ifade edilebilir: "Sonsuz bir kümeden sonsuz bir küme çıkarırsak, yine sonsuz bir küme kalacaktır."[1] Sonsuzluğu anlamak için harika bir düstur! Einstein'in yukarıda zikrettiğimiz örneğini bir kere daha hatırlayalım.

Kümeler üzerine kurulu matematiksel dünya neden gerçek değil, neden bizim gerçek dünyamızdan uzaktır? Çünkü klasik kümeler kesin olarak sınırlıdır, yalnızca niceliği içerir. Mesela, dünyadaki tüm kadınlar evreninden bir unsuru, yani bir kadını dış güzellik açısından değerlendirirsek, Kantor'un küme anlayışında o, ya güzeldir ya da çirkindir. Başka bir deyişle o, "güzeller" kümesinin ya içindedir ya da dışındadır.

Bulanık kümelere yaslanan insan merkezli matematiksel dünya, içinde yaşadığımız gerçek dünyaya daha yakındır, daha uygundur. Neden? Çünkü gerçek hayatta olduğu gibi sembollerle, metinlerle, kelimelerle ifade edilen bu dünyada, nicelik ve nitelik de vahdet hâlindedir. Başka bir deyişle, bulanık mantığın bulanık kümeler sütununun (yüzünün) temel ilkesi, dünyada Tanrı'dan gayri her şeyin, her hadisenin derecesinin var olmasıdır. Eğer biz bir bulanık kümeyi merkeze alıp bakarsak, "evrende var olan bütün unsurların

[1] Sonsuz kümeyi anlamak ve kabul etmek kolay bir mesele değildir. Bu kitabın müelliflerinden birinin (Kemal Abdulla'nın) vaktiyle sonsuzluğu anlayıp kabul etmesinde Kantor'un bu yasasının büyük rolü olmuştur.